

เรื่อง “การเตือนเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในการเฝ้าระวังโรคสัตว์น้ำช่วงหน้าหนาว”

จัดเตรียมข้อมูลโดยกองวิจัยและพัฒนาสุขภาพสัตว์น้ำ กรมประมง

เนื่องด้วยขณะนี้ประเทศไทยเข้าสู่ช่วงพลัดเปลี่ยนฤดูกาลจากฤดูฝนเข้าสู่ฤดูหนาว หรือช่วงปลายฝนต้นหนาว ทำให้หลายพื้นที่ของประเทศไทยมีอุณหภูมิลดต่ำลง แต่บางพื้นที่ยังมีฝนตกสลับกับอากาศร้อน ทำให้อุณหภูมิของน้ำเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพสัตว์น้ำ เนื่องจากสัตว์น้ำเป็นสัตว์เลือดเย็น อุณหภูมิของร่างกายจะเปลี่ยนแปลงไปตามอุณหภูมิของสิ่งแวดล้อม ทำให้สัตว์น้ำทั้งที่อาศัยอยู่ในแหล่งน้ำธรรมชาติและที่เกษตรกรเลี้ยงไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการเลี้ยงในกระชัง หรือในบ่อดินปรับตัวไม่ทัน เกิดความเครียด อ่อนแอ และมีความเสี่ยงที่จะเกิดโรคได้ง่าย โดยในช่วงฤดูหนาวมีเชื้อโรคบางชนิดสามารถเจริญเติบโตและแพร่กระจายได้ดี ร่วมกับสัตว์น้ำมีความอ่อนแอ เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม อาจโน้มนำให้เกิดการติดเชื้อและเกิดการตายอย่างฉับพลันได้ ดังนั้น ผู้เลี้ยงจึงควรหมั่นสังเกตลักษณะอาการภายนอก และพฤติกรรมของสัตว์น้ำที่ผิดปกติอย่างสม่ำเสมอ เช่น ผิวหนังมีแผลเลือดออก เหงือกเน่า หายใจถี่ รวมกลุ่มตามขอบบ่อ การกินอาหารลดน้อยลง เป็นต้น เพื่อให้สามารถหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่พบได้อย่างรวดเร็ว และยังเป็นการลดความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นจากการตายของสัตว์น้ำ โดยเชื้อที่อาจก่อโรคในสัตว์น้ำในช่วงหน้าหนาว ได้แก่

1. โรคที่เกิดจากการติดเชื้อปรสิต

โรคจุดขาว (White spot disease)

เกิดจากการติดเชื้อปรสิตเซลล์เดียวที่มีชื่อว่า อิก (Ichthyophthirius multifiliis) ปลาที่เป็นโรคจากปรสิตชนิดนี้จะมีการแสดงอาการเป็นจุดสีขาวขนาดเล็กกระจายทั่วตัว โรคนี้เป็นอันตรายรุนแรงในปลาขนาดเล็ก โดยมักพบการระบาดในที่มีอุณหภูมิต่ำ เนื่องจากเป็นช่วงที่ปรสิตมีการเจริญเติบโตได้ดีทำให้เกิดจากแพร่กระจายตัวได้อย่างรวดเร็ว การรักษาสามารถทำได้โดยวิธีการแช่ด้วยฟอร์มาลิน 25 – 50 มิลลิลิตรต่อน้ำ 1 ตัน ระยะเวลาการแช่ 24 ชั่วโมง

2. โรคที่เกิดจากการติดเชื้อแบคทีเรีย

โรคตัวดำ

มีสาเหตุมาจากการติดเชื้อแบคทีเรียสกุลฟลาโวแบคทีเรีย (*Flavobacterium* sp.) มักพบในปลาหลังการย้ายบ่อ หรือการขนส่ง โดยลักษณะอาการปลาที่ป่วยจะมีแผลต่างขาตามลำตัว หากติดเชื้อรุนแรง ปลาจะตายเป็นจำนวนมากในระยะเวลาอันสั้น การป้องกันโรคที่ดี คือ ลดอัตราความหนาแน่นปลา ลดหรืองดอาหาร ควบคุมคุณภาพน้ำให้เหมาะสม หลังการเคลื่อนย้ายหรือขนส่งปลาให้ใช้เกลือแกง 1 กิโลกรัมต่อปริมาตรน้ำ 1 ตัน (0.1 %) เพื่อช่วยลดความเครียด

3. โรคที่เกิดจากการติดเชื้อไวรัส

โรคไวรัสเคเอชวี (KHVD : Koi Herpesvirus Disease)

มีสาเหตุมาจากการติดเชื้อไวรัสคอยเฮอบี (Koi herpesvirus) พบในปลาตระกูลคาร์พและในลักษณะอาการปลาที่ป่วย จะรวมกลุ่มอยู่ตามผิวน้ำและขอบบ่อ ซึม ว่ายน้ำเสียการทรงตัว ลำตัวมีเมือกมาก มีแผลเลือดออกตามลำตัว ในปลาที่มีอาการติดเชื้อรุนแรงจะพบอาการเหงือกเน่าปลาอ่อนแอ กินอาหารน้อยลง หรือไม่กินอาหาร หายใจถี่พบมีอัตราการตายสูงถึง 50 – 100 % โดยทั่วไปการเกิดโรคไวรัสเคเอชวีมีปัจจัยโน้มนำมาจากอุณหภูมิ น้ำต่ำและความเครียดต่าง ๆ เช่น การขนส่ง การติดเชื้อปรสิตหรือเชื้อแบคทีเรีย และคุณภาพน้ำที่ไม่เหมาะสมจะช่วยให้เสริมให้เกิดโรค และทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น โรคนี้ไม่สามารถรักษาได้ด้วยการใช้สารเคมี วิธีการป้องกันโรคที่ดี คือ ลดความหนาแน่นปลา ลดอาหาร ควบคุมคุณภาพน้ำให้เหมาะสม และรักษาตามสาเหตุแทรกซ้อนต่าง ๆ เช่น การติดเชื้อแบคทีเรีย เชื้อรา ปรสิต เป็นต้น

โรคตัวแดงดวงขาว (WSD : White spot disease)

พบในสัตว์น้ำกลุ่มครีเสเซียน ได้แก่ กุ้งและปู มีสาเหตุมาจากการติดเชื้อไวรัสตัวแดงดวงขาว (White Spot Syndrome Virus) โรคดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการเพาะเลี้ยงกุ้งของประเทศไทยอย่างมาก เนื่องจากระยะของกุ้งที่ไวต่อเชื้อตัวแดงดวงขาว คือ กุ้งทุกระยะตั้งแต่ระยะตัวอ่อน กุ้งวัยรุ่น และพ่อแม่พันธุ์ และสามารถพบอัตราการตายของกุ้งเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนถึง 100 เปอร์เซ็นต์ ภายในระยะเวลาอันสั้น โดยอาการที่พบในระยะแรกจะมีอาการตัวแดงเล็กน้อย อาจพบลักษณะเปลือกนูนบาง โดยเฉพาะส่วนหัว ภายหลังจากกุ้งได้รับเชื้อประมาณ 3 - 4 วัน และจะพบอาการดังกล่าวเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ บางกรณีอาจพบจุดขาวเล็ก ๆ เกิดขึ้นด้านในเปลือกของกุ้ง ซึ่งจะพบมากบริเวณเปลือกส่วนหัว โรคติดเชื้อไวรัสที่เกิดขึ้นในสัตว์น้ำปัจจุบัน ยังไม่สามารถรักษาให้หายได้ด้วยยาหรือสารเคมี ดังนั้น เกษตรกรควรเน้นที่การป้องกันไม่ให้สัตว์น้ำเกิดการติดเชื้อไวรัส เช่น การเลือกลูกพันธุ์กุ้งที่ปลอดโรคจากแหล่งที่เชื่อถือได้ การเตรียมน้ำในบ่อให้ปราศจากเชื้อไวรัส ก่อนปล่อยกุ้งลงเลี้ยง เป็นต้น

4. โรคที่เกิดจากการติดเชื้อรา

โรคที่เกิดจากการติดเชื้อรากลุ่ม *Achly* sp. หรือ *Saprolegnia* sp.

เชื้อราดังกล่าวมักเกิดการระบาดในในโรงเพาะฟัก สามารถพบได้ทั้งในไข่ปลาและลูกปลาวัยอ่อน จะมีลักษณะเป็นขุยสีขาวบนเพาคล้ายสาหร่าย ทำให้เกิดการตาย 5 - 10 เปอร์เซ็นต์ มักเป็นโรคที่เกิดจากการติดเชื้อซ้ำ (Secondary infection) คือ มีปรสิตภายนอกหรือเชื้อแบคทีเรียเข้าทำอันตรายต่อผิวหนังปลาก่อน เช่น แบคทีเรียสกุลฟลาโวแบคทีเรีย (*Flavobacterium* sp.) เป็นต้น โดยการรักษาสามารถทำได้โดยวิธีการแช่ด้วยไตรฟลูวาริน (Triflurarin) 8 - 10 มิลลิกรัมต่อน้ำ 100 ลิตร

แนวทางการจัดการการเลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อป้องกันการเกิดโรคสัตว์น้ำ ควรปฏิบัติตามคำแนะนำ ดังนี้

1. วางแผนการเลี้ยงสัตว์น้ำให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และฤดูกาล เพื่อให้สามารถจับจำหน่ายได้ก่อนช่วงรอยต่อระหว่างฤดูฝนถึงฤดูหนาว หรือฤดูน้ำหลาก
2. ควรคัดเลือกลูกพันธุ์สัตว์น้ำที่มีความแข็งแรง จากฟาร์มผู้ผลิตที่ได้มาตรฐานและเชื่อถือได้
3. ควรปล่อยสัตว์น้ำลงเลี้ยงในอัตราความหนาแน่นที่เหมาะสมหรือน้อยกว่าปกติ เพื่อลดความสูญเสียจากคุณภาพน้ำที่ไม่เหมาะสม และการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว
4. เลือกใช้อาหารที่มีคุณภาพดี และให้อาหารสัตว์น้ำในปริมาณที่เหมาะสม เสริมสารอาหารหรือวิตามินที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตและการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของสัตว์น้ำ เช่น โปรไบโอติก วิตามินซี วิตามินรวม เป็นต้น
5. วางแผนจัดการคุณภาพน้ำที่ดี ให้เหมาะสมสำหรับการเลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น หากสภาพอากาศปิด และมีฝนตก ปริมาณออกซิเจนในน้ำจะลดลงอย่างฉับพลัน เกษตรกรสามารถป้องกันการตายของสัตว์น้ำได้ โดยการเปิดเครื่องตีน้ำหรือสูบน้ำในบ่อให้สัมผัสอากาศจะช่วยเพิ่มปริมาณออกซิเจนในน้ำได้ เป็นต้น
6. ระหว่างเลี้ยง ควรทำความสะอาดพื้นบ่อ หรือเปลี่ยนถ่ายน้ำอย่างสม่ำเสมอ เพื่อลดปริมาณสารอินทรีย์มูลของเสีย ซึ่งเป็นแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของปรสิตรวมถึงเชื้อโรคต่างๆ
7. ควรหมั่นตรวจสุขภาพสัตว์น้ำอย่างสม่ำเสมอ กรณีมีสัตว์น้ำป่วยตายควรกำจัดโดยการฝังหรือเผา ไม่ควรทิ้งสัตว์น้ำป่วยไว้ในบริเวณบ่อหรือกระชังที่เลี้ยง เพราะจะเป็นการแพร่กระจายเชื้อโรคทำให้การระบาดของโรคเป็นไปอย่างรวดเร็ว

8. กรณีที่พบสัตว์น้ำมีอาการผิดปกติ ให้รีบหาสาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้สัตว์น้ำ อ่อนแอ ป่วยและตาย และให้รีบแก้ไขตามสาเหตุ หากไม่ทราบหรือไม่สามารถวินิจฉัยโรคได้ด้วยตนเอง ให้รีบปรึกษาผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีประสบการณ์ด้านโรคและการจัดด้านสุขภาพสัตว์น้ำ

หากเกษตรกร พบปัญหาด้านโรคสัตว์น้ำ เกษตรกรสามารถขอรับคำปรึกษาและคำแนะนำได้ที่ สำนักงานประมงอำเภอ สำนักงานประมงจังหวัด หรือหน่วยงานอื่น ๆ ของกรมประมงทุกแห่งทั่วประเทศ และหากต้องการส่งสัตว์น้ำป่วยเพื่อตรวจวินิจฉัยโรค หรือขอคำแนะนำด้านโรคสัตว์น้ำ สามารถติดต่อสอบถามข้อมูลได้ที่กองวิจัยและพัฒนาสุขภาพสัตว์น้ำ กรมประมง หมายเลขโทรศัพท์ 0-2561-3372 หรือศูนย์วิจัยและพัฒนาสุขภาพสัตว์น้ำสงขลา หมายเลขโทรศัพท์ 0-7433-5244-5